

Gróf Bánffy Miklós

EMLÉKEIMBŐL

SZÉPMÍVES

A kötet az alábbi kiadás alapján készült:
Bánffy Miklós: *Emlékeimből*,
Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, 1932

Borító- és kötetterv:
Mohammed Nur

Borító:
Bánffy Miklós, Strelisky-fotó, 1912

Sajtó alá rendezte:
Kovács Attila Zoltán

Képek és fotók:
Bánffy Miklós örököse,
Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára
Kovács Attila Zoltán és Szebeni Zsuzsa magánarchívum
Fortepan

Fotó reprodukció:
Szebeni-Szabó Róbert

© Bánffy Katalin, 2017
© Athenaeum Kiadó, 2017

Az 1916-iki koronázás

I.

Kilenc felé járt az idő. Hűvös novemberi este. Néhány perccel előbb olyan volt a főváros képe, mint más háborús estéken; az utca ilyenkor a legcsöndesebb: a színházba vagy vacsorára indulók eltűnése, az esti rikkancsok elnémulása után. A járdákon néhány megkészt ember haladt el, az úttesten árva konflisló fáradt patái csattogtak. Egyéb semmi.

De ma este kilenckor váratlanul megélenkült mindenfelé. Színházakból, mozikból, még a vendéglökből is hirtelen kisereglett a nép; halkan, szótlanul jöttek ki az emberek, sietve, és némelyek még csak most gombolgatták a felöltőjüket. Mindenki hazafelé indult. Csak egy pillanatra állt meg egy-egy csoport a napilapok hirdetőablájának fénylő négyszöge előtt, melyen egyetlen sürgönynek az araszos betűi sorakoztak feketén. És a háborús jelentések egyhangúságában megfáradt emberek fölfigyeltek. Ezen az estén, ebben az órában egyébre gondoltak, mint a megszokott „Höfer”-rébuszok megfejtésére, elfeledték rövid időre a növekvő nyomorúságot, a mindennapi aggodást a fronton levőkért, az epedést a fogságba esett hozzátartozókért, az elesettért való gyászt.

Mindenkin valami általános csapásnak önkéntelen és öntudatlan érzése vett erőt, valami nagy, közös aggodalom váratlan és ismeretlen jövővel szemben.

Azon a tündöklő papírtáblán Ferencz József¹ halál-híre állott. Mindenki tudta, hogy igaz, és mégis el nem hihetően hangzott. Csak erőszakkal lehetett elképzelni, hogy az, akinek trónra léptére még a legöregebb emberek sem emlékeztek, az, aki majdnem azonossá lett a Magyar Királyság és az Osztrák–Magyar Monarchia fogalmával, aki a legtöbb ember előtt már nem is élő és halandó embernek, hanem el nem múltó szimbólumnak látszott, hogy az nincs többé. Erőszakosan kellett levonni a gyász hír következményét, azt, hogy máától fogva új uralkodó van, alig ismert fiatal ember – nem többé az az öreg, mindenki előtt ismert és mégis mindig rejtélyes nagyúr, kit mindenki valami örökkévaló és soha meg nem változó legfőbb hatalomnak tudott. Annak a hírnek hallatára, amely pedig az emberi egyenlőség örök törvényét igazolta, majdnem csodálkozás vett erőt az embereken, akár a természet mindennapi rendje változott volna meg.

A főkapitányságról minden színházba, mulatóba, vendéglőbe telefonizenet röpítette a parancsot a zenének, előadásnak abbahagyására. Rendszerint későn érkezett a parancs; mindenfelől az a válasz jött, hogy már tudják, hogy a muzsika magától elnémult, az előadás megszakadt; olyan gyorsan terjedt el a gyász-

1 November 21. Osztrák császár, magyar és cseh király, az Osztrák–Magyar Monarchia első uralkodója. Utódja I. Károly (1916. november 21. – 1918. november 11.) néven osztrák császár, IV. Károly néven (1916. november 21. – 1918. november 13.) magyar király.

hír, és olyan rögtönösen határozott az egész közönség maga.

Én is így jártam. Délben már aggasztó mendemondák jártak a király válságosra fordult állapotáról, este nem mentem el az operába, mint máskor, hanem a kaszinóban maradtam, mely állandó kapcsolatban volt a miniszterelnökséggel, és ahol bizonyos volt, hogy azonnal értesülhetek, ha valamiben rendelkezni kell. A halálhír vétele után azonnal föl hívtam elsőben az operát, majd a Nemzeti Színházat. Mindkettő azt felelte, hogy már ők hallották (honnan, nem tudom), és a főrendező bejelentésére a nézőtér már ki is ürült.

Másnap borús őszi reggel köszöntött be. Valahogy tán a rendesnél is sötétebbnek látszott.

És a lapok hosszú nekrológjai, búcsúztató vezércikkei után részletek jöttek. Az utolsó órák története.

Egyszerű, szenvedélytelen dolgok, kristálytisza és kristályhideg részletek, amilyen az egész élete volt. Utolsó percig az íróasztalánál dolgozott. Az aznapi munkáját befejezte. Az aznapra kiszabott kötelességet. Restancia nem maradt utána. Még az utolsó óráiból sem. Mielőtt lefektették, kis kulccsal gondosan bezárta azt az aktatáskát, amelyben mindennap a bizalmas iratok hozzá jutottak. Végző szava is olyan egyszerű, frázis nélküli szó:

– Fáradt vagyok.

Csak ennyi. Olyan mondat, melyet az utóbbi évtizedek bármelyik estjén elmondhatott volna ő, ki egész életében minden birodalmának legszorgalmasabb munkása volt.

A hó utolsó napján volt a temetése.

Alig érkeztem vissza onnan, alig ocsúdtam föl annak a rémes zűrzavarnak kelletlen benyomása alól, amely a Stefans-dómbeli szertartást szörnyű tolongássá változtatta, és amely annál meglepőbb volt, mert a bécsi udvartartásnak örök idők óta kicirkalmazott rendje mindenkor tökéletes volt; midőn meghívást kaptam a koronázást előkészítő értekezletre. Még aznap délelőtt, december 1-jén a Várba kellett mennem.

A miniszterelnökség várótermében gyűltünk össze. Néhány miniszter, a műemlékek bizottságának elnöke, a főkapitány-helyettes, az osztályfőnökök és előadók.

Nyomott hangulat volt. Mindenki annak a borzalmas összeütközésnek a hatása alatt állott, mely a brucki vonalon történt az éjjel. A bécsi gyors, amely zsúfolva volt azokkal, akik a temetésről tértek vissza, egy szembejövő személyvonatba futott bele. A reggeli lapokban még csak párszavas sürgöny volt, de úgy hírlett, hogy százakra menő sebesült és vagy harminc halott esett áldozatul. Bizonyos volt már, hogy Thallóczy Lajos,² a kiváló történész, Bosznia magyar szervezője és Ferencz József egyik bizalmas szolgája a halottak között van. Sokaknak hozzátartozója is a vonaton lehetett, hiszen senki sem tudhatta, hogy ki melyik vonattal indult vissza Bécsből. Ezért minden újabb érkezőt kérdezve, kutatva, bár nyugalmat színlelve menten körülvettek. És minden újabb belépő újabb megdöbbentő részletet hozott.

2 Thallóczy Lajos (Buda, 1856. december 8. – Herceghalom, 1916. december 1.) a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a Magyar Történelmi Társulat elnöke, politikus.

Fekete nap volt ez.

Komor arccal ült le mindenki a tanácskozással köré, mert az az iszonyú szerencsétlenség, mely éppen az öreg király temetésének éjszakáján, a háborúnak immár harmadik évében, az új koronázás küszöbén csapott le, valami balvégzetű jóslatként hatott. Bizonyára mindenki így érezte, bár senki senkinek egy szót sem mondott róla, mintha félne attól, hogy a kiejtett szó hívja a sorsot.

De az idő telt, és tanácskozni, rendelkezni kellett, így hát elhessegetve a szívszorongás aggodalmát, az értekezlet munkához fogott. Ekkor született meg az a rendezőbizottság, mely szakonként széjjelosztotta a föladatokat. Reám, ki már négy év óta az állami színházakat vezetem, a koronázás művészeti rendezését s a koronázás külsőségeit bízták.

Rettenetes föladat volt. Sok minden okból. Elsőben karácsony előttre, majd december 28-ára, végül 30-ára tűzték ki a koronázást. Utolsó terminus ez a nap volt, minthogy a budget-törvények szentesítése miatt szükségesnek látszott, hogy a király újév előtt összes közjogainak birtokába lépjen. Tehát mindössze 26 nap. Huszonhat nap télen, fagyban, alig nyolcórányi napvilággal, háború idején, midőn csak olyan anyagokkal lehetett számolni, melyek valahol raktáron vannak, és csak azokkal a művészekkel, akik nincsenek valamilyik fronton.

A művészekkel szerencsém volt. Jobb munkatársakat nem is kívánhattam volna magamnak. Csak egyik feladatnál kerültem bajba.

Hagyományos szokás, hogy az ország a koronázás-

kor százezer aranyat ajándékoz az uralkodónak. Díszes láda kellett ehhez a szimbolikus ajándékhoz. (Az aranyak csak az átnyújtás idejére jelentek meg, és rögtön utána visszavándoroltak az állami bankba.) A ládát Bachruchnál³ rendeltük meg, megtervezésére Zutt⁴ ötvöstanár vállalkozott. Szörnyű rajzokat hozott. Valami, a Fidzsi-sziget-lakókhöz méltó idomtalanságot, melyről ő azt hitte, hogy magyar stílus. Svájci ember letére így akart magyarkodni. Három-négyszer vissza kellett vetni vázlatait, mind csúnyábbnál csúnyábbak lettek. Már két hete bajlódunk ezzel, midőn az ezüstműves kijelentette, hogy ha még aznap meg nem kapja a rajzot, nem vállalja a munkát. Mit volt mit tenni? Kénytelenségből megrajzoltam magam, a hangsúlyt két domború ezüst angyalra helyezve, melyekről tudtam, hogy Telcs Ede⁵ barátom idejére és kitűnően megmintázza őket.

Zutt pedig borzasztóan megharagudott, és talán ez okozta azt, hogy visszaköltözött kedves hazájába.

A Dísz téren, azokban a bolthelyiségekben, melyekre Zala mester angyala a lábujjával mutat, helyezkedtünk el; az volt a mi központunk. Műhely is volt ez, tervező műterem és iroda is. Fűthetetlen és hideg, de a jó nagy, magas ablakok mögött mindenütt világos.

3 Bachruch Károly (királykúti) (Budapest, 1850 – Budapest, 1926) ötvös, iparművész. I. Ferenc József a magyar nemességet „királykúti” előnévvel adományozta neki.

4 Zutt Richárd (1887–1938) éremművész.

5 Telcs Ede (eredetileg Teltsch, néha helytelenül *Telsch*) (Baja, 1872. május 12. – Budapest, 1948. július 18.) szobrász-éremművész.